چیرۆکەکانی قورئان

قورئان لەناوەڕۆکدا بڕێکی تەواو زۆر چیرۆك دەربارەی پەیامبەرانو میللەتانی رابردووی تێدایە، بەتایبەتی میللەتانی بەنی ئیسرائیل. لەدوای باسکردنی هەموو پەیامبەرانی ئیسرائیل هەر لەکۆچەکەیانەوە تا ونبوونیان لەبیاباندا بۆ ماوەی چل ساڵ دەبینین قورئان ئالودەی موسای پەیامبەر بووە، چونکە لە(36) ئایەتداو نزیکەی (109) جار باسی موسا کراوە. هەر جارێکیش باسی دەکات دووبارەبووەوەی ئەو شتانەیە کەلەسورەتی بەقەرەدا باسکراوە. هەموو چیرۆکەکانی موساو بەنی ئیسرائیل کەلەسورەتی بەقەرەدا دەیخوێنینەوە بەشێوەیەکی درێژ لەسورەتەکانی (المائدة، یونس، الاعراف، النمل، طه)و لەچیرۆکو سورەتی دیکەدا دووپات دەبنەوە. هەروەها ئیبراهیمی پەیامبەریش لە(25) سورەتدا باسکراوە.

ئەگەر قورئان ئەو چیرۆکانەی بۆ وەعزێك (وەعز, ئامۆژگارییەکی هەرەشەئامێز) یان یاسایەك لە(فقه) بدایە ئەوە لەوە تێدەگەیشتین ئەو دووبارەبوونەوەیەی بۆ پێلەسەرداگرتن بووە, بەڵام دووبارەبوونەوەی هەمان چیرۆك کەزۆرجار لەشەش تا حەوت جار دەبێ, هیچ پاساوێکی تێدا نابینم.

لەگەڵ ئەوەشدا هەندێك چیرۆك پێکهاتووە لەخورافەو ئەفسانە، هیچ مرۆڤێك گەر بەئاستەم ئەقڵی لەکارا بێت ناتوانێ باوەڕیان پێبکات، بۆ نموونە: لەسورەتی یونسدا کەحوتێك یونس قووت دەداو لەسکی حوتەکەدا چەند رۆژێك دەمێنێتەوەو دواتر بەرووتی فڕێی دەدات. قورئان دەڵێ: ئەگەر یونس سوپاس‌و ستایشی خوای نەکردایە ئەوە هەتا رۆژی قیامەت لەسکی حوتەکەدا دەمایەوە.

لێرەدا خۆمان لەبەردەم دوو کێشەی گەورەدا دەبینینەوە:

یەکەم/ چۆن حوتەکە یونسی بەتەواوی قووتدا بەبێ ئەوەی پارچە پارچەی کردبێت؟. ئێمە دەزانین گەورەترین ماسی لەزەریاکاندا حوتەو پێی دەگوترێت (Whale)، لەجۆری (قرش)یش گەورەترە. بەڵام تەنانەت ئەم حوتەش وەك ماسی لەجۆری قرش بۆ پارچەپارچەکردنی خواردنو قوتدانی پشت بەددانەکانی دەبەستێت کەلەگوێزان تیژترە.

ئەگەر وای دابنێین حوتەکە یونسی بەتەواوی‌و بێ بڕین‌و جوین قوتدا ئایا لەکوێوە یونس هەناسەی داو ئۆکسجینی لەکوێ بوو؟ چۆن چەند رۆژێك لەسکی حوتەکەدا ژیا بەبێ ئەوەی رژێنەکانی هەزمکردنی ناو گەدەو ریخۆڵەکانی کاری تێبکات؟

دووهەم/ قورئان دەڵێ: "ئەگەر یونس لەستایشکەرانی خوا نەبوایە ئەوا تا ڕۆژی قیامەت لەناو سکی حوتەکەدا دەمایەوە". ئەمەش بۆی هەیە هەزاران یاخود ملیۆنان ساڵ یونس لەناو سکی حوتەکەدا بمایەتەوە، یاخود حوتەکە بمردایەو یونسیش لەگەڵی بمردایە، جا ئایا ئەوە دەچێتە ئەقڵەوە حوتێك هەزاران ساڵ بژی؟

ئەگەر وای دابنێین یونس بەموعجیزەیەکی خوایی توانی لەناو سکی حوتەکەدا بۆ ماوەی سێ شەوو ڕۆژ هەناسەی دابێت، ئایا چ سوودێك لەپشتەوەی ئەم چیرۆکەوە هەیە؟ ئایا مەبەست لەوەدایە خوا قەناعەتمان پێبکات لەتوانایدا هەیە موعجیزە بکات لەکاتێکدا قورئان چەندین موعجیزەی تری بۆ گێڕاوینەتەوە کەموساو عیساو ئەوانی دیکە پێی هەڵساون؟ یاخود مەبەست شتی دیکەیەو لەئێمەی پەنهان دەکات؟.

ئاشکرایە هەموو چیرۆکەکە لەتەوراتەوە وەرگیراوە، کاتێك خوا فەرمان دەدات بەیونس (Jonah) بڕوات بۆ شاری نینفا (نینوی) تا لەبارودۆخی خەڵکەکە بگات، بەڵام یونس هەڵهات بۆ شارێکی دیو سواری کەشتییەك بوو تا پێی بگاتە شاری (تارشیش). لەکاتی گەشتەکەیدا دەریا شەپۆلی داو هیچی وای نەمابوو کەشتییەکە ژێر ئاو بکەوێت، یونس بەسەرنشینەکانی کەشتیەکەی

وت: فڕێم بدەنە دەریاکەوە تا ئارام بگرێت. ئەوانیش یونسیان فڕێدایە دەریاکەوەو دەریاکەش هێمن بووەوو لەنگەری گرت. حوتێکی گەورە یونسی قوتدا، ئیتر یونس بۆ ماوەی سێ شەو و ڕۆژ لەسکی حوتەکەدا ماوەتەوە تا لەسەر وشکانییەك فڕێی دەداتە دەرەوە.[1]

یەکێك لەشتە سەرسوڕهێنەرەکانی کۆکردنەوەو بەشبەشکردنی قورئان ئەوەیە کەسورەتێك هەیە بەناوی یونسو سەدو نۆ ئایەتی تێدایە کەچی یەکجار ناوی یونس دەبات:

{فَلَوْلاَ كَانَتْ قَرْيَةٌ آمَنَتْ فَنَفَعَهَا إِيمَانُهَا إِلاَّ قَوْمَ يُونُسَ لَمَّآ آمَنُواْ كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الخِزْيِ فِي الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَى حِينٍ}.[2]

دەبوو خەڵکی شارەکە باوەڕیان بهێنایەو سوودبەخشی بدایە بۆیان، بەڵام باوەڕیان نەهێنا جگە لەقەومی یونس کەسزای سەرشۆڕیمان لەدونیادا لەسەر هەڵگرتنو تا ماوەیەك لەناو نیعمەتو خۆشیدا بوون).

---

[1] سفر جونا " یونس"، الاصحاح الاول، ألآية 17

[2] یونس 98

کەچی لەسورەتی (الصافات)دا بەدووررو درێژی چیرۆکی یونس لە(10) ئایەتی یەك بەدوای یەكدا دەبینینەوە!، باشتر وابوو ئەم سورەتەیان ناو بنایە سورەتی یونس.

هەروەها سورەتێکی دیکە هەیە ناوی (النحل)ەو (128) ئایەتە کەچی تەنها لەدوو ئایەتدا (68و 69)دا باسی (النحل) دەکات.

ئەو ئایەتەشی لەسورەتی یونسدا هەیە تێگەیشتنی قورسە. چونکە (إِلاَّ) کەلەئایەتەکەدا هاتووە وەسیلەیەکی سەرباریيە، بۆ نموونە دەڵێیت: هەموو خەڵکی بڕوایان هێنا جگە لەئەبو لەهەب (امن الناس کلهم إلا أبو لهب) ئەگەر ئەم ئایەتە جێبەجێ‌و بەو شێوەیە وەربگرین دەبینین (إِلاَّ قَوْمَ يُونُسَ لَمَّآ آمَنُواْ كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الخِزْيِ)

(جگە لەقەومی یونس کاتێك باوەڕیان هێنا ئێمەش سزای سەرشۆڕی دونیامان لەسەر هەڵگرتن)

لەمەوە تێدەگەین ئەوانەی پێش ئەوان باوەڕیان هێنابوو سزاکەیان لەسەر هەڵنەگیرێت‌و بڕواهێنانیان بەخوا هیچ سوودێکی نییە بۆیان. هەروەها (لولا) پیتێکی ڕێگرە لەبووندا، بۆ نموونە دەڵێت:

(فَلَوْلاَ كَانَتْ قَرْيَةٌ آمَنَتْ فَنَفَعَهَا إِيمَانُهَا).

(لولا) پیتێكی بەرگرە, ئەڵێن: ئەگەر رووباری نیل نەبوایە میسر بیابانێك بوو بۆخۆی, لێرەدا بوونی نیل بەرگر بوو بۆ ئەوەی میسر نەبێتە بیابان, كەوابوو ئەگەر گوندەكە باوەڕیان نەهێنایە خوا ئازاریانی ئەدا, بەڵام باوەڕیان بەرگربووە لەبەردەم ئازاردانیان, مانای وایە ئیمانەكەیان سوودی هەبوو, ئالێرەدا ماوە بۆ ئەگەری دیكە نییە چونكە گوندەكە تەنها سوودیان لەباوەڕیان وەرگرت, هەروەها قەومی یونسیش باوەڕەكەیان سوودی پێبەخشین.

هەروەها لەچیرۆكەكاندا چەند شتێك هەن وەك یەك وانو هیچ سوودێكی بۆ موسڵمانان تێدا نییە، بۆ نموونە سورەتی بەقەرەدا:

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ إِنَّ اللّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَذْبَحُواْ بَقَرَةً قَالُواْ أَتَتَّخِذُنَا هُزُوًا قَالَ أَعُوذُ بِاللّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ, قَالُواْ ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّن لَّنَا مَا هِيَ قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لاَّ فَارِضٌ وَلاَ بِكْرٌ عَوَانٌ بَيْنَ ذَلِكَ فَافْعَلُواْ مَا تُؤْمَرُونَ, قَالُواْ ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّن لَّنَا مَا لَوْنُهَا قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَاء فَاقِعٌ لَّوْنُهَا تَسُرُّ النَّاظِرِينَ, قَالُواْ ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّن لَّنَا مَا هِيَ إِنَّ الْبَقَرَ تَشَابَهَ عَلَيْنَا وَإِنَّا إِن شَاء اللّهُ لَمُهْتَدُونَ, قَالَ

إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لاَّ ذَلُولٌ تُثِيرُ الأَرْضَ وَلاَ تَسْقِي الْحَرْثَ مُسَلَّمَةٌ لاَّ شِيَةَ فِيهَا قَالُواْ الآنَ جِئْتَ بِالْحَقِّ فَذَبَحُوهَا.[3]

(موسا بەقەومەکەی دەڵێت: خوا فەرمانتان پێدەکات مانگایەك سەربڕن، قەومەکەی پێیان وت: لەپەروەردگارت داوا بکە شێوەی مانگاکەمان پێ بڵێ، ئەویش پێیان دەڵێ مانگاکە نە پیرەو نە پارێنە, بەڵکو میانە ساڵە. پرسیاری ڕەنگەکەیان لێکرد، وتی: ڕەنگ زەردێکی تۆخەو چاوی تەماشاکەران گەش دەکاتەوە. پێیان وت: بەراستی مانگاکان سەریان لێتێکداوین جارێکی دی پرسیاری لێبکە. موسا وتی خوا دەڵێ: مانگایەکە ڕانەهێنراوە جووت بکاو زەوی بکێڵێتو یەك ڕەنگەو هیچ پەڵەیەکی تێدا نییە. وتیان ئێستا بەراستی پێت وتینو مانگایان هێناو سەریانبڕی).

ئایا خەڵکی چ سوودێك لەچیرۆکێکی لەم شێوەیە وەردەگرێت؟ بۆچی خوا سووربوو لەسەر ئەوەی مانگایەکی دیاریکراو سەربڕن؟ بۆچی داوای کردووە مانگای بۆ سەربڕن؟ ئایا دەیویست قوربانی بۆ سەربڕن وەك چۆن قوربانیان بۆ بت سەردەبڕی؟!

[3] البقرة 67, 71

بەڵام چیرۆكی موساو كوڕێك لەگەڵ یەكێك لەپەیامبەرانی خوا (الخضری پەیامبەری خوا) باوەڕی پێناكرێ, موساو كوڕەكە دەردەچن‌و لەگەڵ خۆیاندا ماسییەكی وشككراوەی خوێدار هەڵدەگرن تا بەشی ڕێگای (مجمع البحرین)یان بكات:

بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنِهِمَا نَسِيَا حُوتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا, فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتَاهُ آتِنَا غَدَاءَنَا لَقَدْ لَقِينَا مِن سَفَرِنَا هَذَا نَصَبًا, قَالَ أَرَأَيْتَ إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْحُوتَ وَمَا أَنسَانِيهُ إِلاَّ الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا, قَالَ ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِ فَارْتَدَّا عَلَى آثَارِهِمَا قَصَصًا, فَوَجَدَا عَبْدًا مِّنْ عِبَادِنَا آتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِندِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِن لَّدُنَّا عِلْمًا, قَالَ لَهُ مُوسَى هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَى أَن تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا, قَالَ إِنَّكَ لَن تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا, وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَى مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْرًا, قَالَ سَتَجِدُنِي إِن شَاء اللَّهُ صَابِرًا وَلا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا, قَالَ فَإِنِ اتَّبَعْتَنِي فَلا تَسْأَلْنِي عَن شَيْءٍ حَتَّى أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا, فَانطَلَقَا حَتَّى إِذَا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ خَرَقَهَا قَالَ أَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْرًا. قَالَ أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَن تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا, قَالَ لا تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ وَلا تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُسْرًا,

فَانطَلَقَا حَتَّى إِذَا لَقِيَا غُلامًا فَقَتَلَهُ قَالَ أَقَتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَّقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُّكْرًا, قَالَ أَلَمْ أَقُل لَّكَ إِنَّكَ لَن تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا.[4]

كاتێك ده‌گه‌نه نێوان دوو ده‌ریاكه‌وه ماسییه‌كه‌یان له‌بیرچوو، كوڕه‌كه زانی به‌ڵام قسه‌ی نه‌كردو هه‌ردووكیان خۆیاندا به‌ده‌م ڕاڕه‌وی ده‌ریاكه‌وه. كاتێ تێپه‌ڕین موسا داوای خواردنی له‌هاوه‌ڵه‌كه‌ی كرد, ئه‌ویش پێی وت كه‌ماسییه‌كه‌ی له‌سه‌ر تاشه به‌ردێك له‌بیرچووه‌و دوایی به‌شێوه‌یه‌كه سه‌رسوڕهێنه‌ر ماسییه‌كه زیندوو بووه‌ته‌وه‌و خۆی كردووه به‌ناو ئاوه‌كه‌داو ڕۆشتووه. موساو كوڕه‌كه‌ش كاتێك گه‌یشتنه یه‌كێك له‌به‌نده‌كانمان پەیامبه‌ری خوا (الخضر) كه‌زانستو زانیاریمان پێبه‌خشیبوو موسا داوای لێكرد كه‌مۆڵه‌تی بداو دوای بكه‌وێت تاله‌و زانستو زانیارییه به‌هره‌مه‌ند بێت, ئه‌ویش پێی ده‌ڵێت تۆ ناتوانی له‌گه‌ڵ مندا خۆڕاگر بیت تۆ چۆن ده‌توانیت خۆڕاگربیت له‌سه‌ر شتێك كه‌هیچی له‌باره‌وه نازانیت.. موسا پێی وت به‌خواستی خوا ده‌مبینیت كه ئارام بگرم‌و له‌فه‌رمانه‌كانت ده‌رنه‌چم.. به‌كه‌رتی سواری ئه‌و كه‌شتییه بوون كه‌هی كۆمه‌ڵێك ڕاوچی بوو. (الخضر)ی په‌یامبه‌ر درزێكی كرده كه‌شتییه‌كه‌وه چونكه ده‌یویست

---

[4] الكهف 61 , 71 (نوسه‌ر به‌كورتی ئایه‌ته‌كانی هێناوه‌ته‌وه به‌ڵام من هه‌موویانم نوسیوه‌ته‌وه. وه‌رطێڕ)

لەکاری بخات لەبەر ئەوەی پادشای وڵاتی ڕاوچییەکان بەزۆر کەشتی خەڵکی داگیر دەکرد..تاد

ئەمە کورتەی چیرۆکەکەیەو نازانین چۆن ماسیەکی وشککراوە زیندوو دەبێتەوەو مەلە دەکات، هەروەها نازانین بۆچی کەشتییەکەیان بەتاڵان نەبرد پێش ئەوەی ئەمان سواری بن، ئایا لەلای پادشا کارێکی گران بوو کەشتییەکی دزراو داگیر بکاتو دوایی درزە بچوکەکە چاك بکاتەوە؟ چونکە ئەو درزە بچووك بووە, ئەگەر گەورە بووایە کەشتیەکە بەموساو ئەوانەی کەسواری بوون ژێر ئاو دەکەوتن.

لە درێژەی چیرۆکەکەدا کاتێك لەکەشتییەکە دێنە خوارەوە (الخضر)ی پەیامبەر لاوێکی کەم تەمەن دەکوژێ، چونکە لەوە دەترسا ئەم لاوە گەورە ببێ و دایكو باوکە ئیماندارەکەی خۆی نارەحەت بکاو داوایان لێبکات کافر بن.

پێم وایە لەمێژووی مرۆڤایەتیدا لەسەر ئەم زەوییە نەبووە منداڵێك داوا لەدایكو باوکی بکات کوفر بکەن، چونکە مندال لەسەر ئایینی ئەوان پەروەردە دەبێت. خودی قورئانیش لەچەندین ئایەتدا دەڵێت: خەڵکی ئەو شتانە دەپەرستن کەباوو باپیرانیان لەسەری ڕاهاتوون. سورەتی بەقەرە 133 دەڵێت:

أَمْ كُنتُمْ شُهَدَاء إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِن بَعْدِي قَالُواْ نَعْبُدُ إِلَهَكَ وَإِلَهَ آبَائِكَ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِلَهًا وَاحِدًا وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ.

(ئایا ئێوە ئامادەی سەرەمەرگی یەعقوب بوون؟ ئەو كاتەی بەكوڕەكانی وت: دوای مردنم چی دەپەرستن؟ وتیان: خوای تۆو باوو باپیرانت دەپەرستین كەخوای ئیبراهیمو ئیسماعیلو ئیسحاقن‌و هەر یەك خوایە).

هەر بۆیەش چەندین ئایین لەم جیهانەدا دەبینین منداڵەكان ئەوانە دەپەرستن كەباوانیان لەسەری ڕاهاتوون. زۆر شاز هەڵدەكەوێ ئایینی باوانی بگۆڕێ، ئەگەر ئەمەش كرا چاوەڕێی ئەوە ناكەین داوا لەدایك‌و باوكی بكات ئایینیان بگۆڕن، ئەگەر ئەمەشی كرد ئەوان دەتوانن ڕەتی بكەنەوە بەهەمان ئەو شێوەیەی كەئیبراهیم داوای لەباوكی كرد واز لەبت پەرستی بهێنن‌و شوێنی ئایینە نوێیەكەی بكەون، باوكیشی ڕازی نەبوو واز لەبتپەرستی بهێنێ. كاتێكیش محمد داوای لەمامی (ابي طالب) كرد كەلەسەرەمەرگدا بوو موسڵمان بێت، مامی ڕازی نەبوو، جا ئایا ترس‌و گومان لەوەی منداڵێك باوكی ناڕەحەت دەكات بەسە بۆ ئەوەی بیكوژێت؟

ئه‌ی بۆ خوا ئه‌و كوڕه كافره ناكوژێ كه‌به‌دایكو باوكی ده‌ڵێت (ئۆف له‌ده‌ست ئێوه داوام لێده‌كه‌ن له‌سه‌ر شتێك نه‌مێنم كه‌ساڵه‌هایه باوه‌ڕمان پێیه‌تی؟ ئه‌وه‌ی كه‌ئێوه ده‌یلێن جگه له‌قسه‌یه‌كی كۆنو ئه‌فسانه‌یه‌كی دێرین هیچ شتێكی دیكه نییه).

{وَالَّذِي قَالَ لِوَالِدَيْهِ أُفٍّ لَّكُمَا أَتَعِدَانِنِي أَنْ أُخْرَجَ وَقَدْ خَلَتْ الْقُرُونُ مِن قَبْلِي وَهُمَا يَسْتَغِيثَانِ اللَّهَ وَيْلَكَ آمِنْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَيَقُولُ مَا هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ}.[5]

باوكو دایكه‌كه په‌نایان به‌خوا گرت به‌ڵام خوا وه‌ك (الخضر) نه‌یكوشت. ئه‌وه‌تا ئه‌و منداڵه به‌دایكو باوكه ئیمانداره‌كه‌ی ده‌ڵێت ئایینی ئێوه ئه‌فسانه‌یه‌كی دێرینه‌و باوكو دایكیشی به‌خوا په‌نای لێده‌گرن به‌ڵام خوا نایكوژێ ئیتر بۆچی (الخضر) ئه‌و منداڵه‌ی كوشت؟.

وه‌ك پێشتر باسمان كرد له‌سوره‌تی ل(لقمان: 15)دا كاتێك خوا ئامۆژگاری مرۆڤ ده‌كا ده‌ڵێ:

---

[5] (17) سورة الأحقاف

{وَإِن جَاهَدَاكَ عَلى أَن تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ} .

(گەر باوكو دایكت هەوڵیاندا بێ هیچ بەڵگەیەك هاوەڵ بۆ من دابنێن ملكەچیان مەبەو لەدونیاشدا كاروكردەوەی چاكیان لەگەڵ بكەو شوێن ڕێبازی ئەو كەسانە بكەوە كەبۆلای من گەڕاونەتەوە...تاد.

ئەوەتا خوا ئامۆژگاری مرۆڤ دەكاو پێیان دەڵێ ئەگەر باوكو دایكتان هەوڵیانداو كۆششیان كرد هاوەڵ بۆ من دابنێن تۆ ملكەچیان مەكە، دەتوانرێت هەمان شتیش بەو دایكو باوكە بوترێت كەكوڕەكەیان هەوڵی دەدا كوفریان پێبكات. لێرەدا قورئان بەكەسی نەوتووە ئەو كەسە بكوژە كەهەوڵدەدات هاوەڵ بۆ من دابنێت، بەپێچەوانەوە پێی وتووە لەدونیادا كاروكردەوەی باشیان لەگەڵ بكە. بۆیە لێرەدا هیچ لێبوردنێك بە(الخضر)ی پەیامبەر لەسەر كوشتنی مێردمنداڵەكە نییە.

هەروەها چیرۆكی زیندووكردنەوەی مردوو لەچەندین سورەتی قورئاندا دووبارە بووەتەوە. لەسورەتی(بەقەرەدا260) ابراهیم پرسیار لەپەروەردگاری دەكاو دەڵێ:

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَى قَالَ أَوَلَمْ تُؤْمِن قَالَ بَلَى وَلَكِن لِّيَطْمَئِنَّ قَلْبِي قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِّنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ اجْعَلْ عَلَى كُلِّ جَبَلٍ مِّنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَأْتِينَكَ سَعْيًا وَاعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ.

(کاتێك ئیبراهیم وتی پەروەردگارم نیشانم بدە چۆن مردوو زیندوو دەکەیتەوە. خوا وتی: بۆچی باوەڕت بەمن نەهێناوە؟ وتی: بەڵێ بەڵام با دڵم ئارام بگرێ. خوا وتی: کەواتە چوار باڵندە بهێنەو جوان سەرنجیان بدەو دوایی هەموویان سەربڕەو گۆشتەو پەڕیان تێکەڵ بکەو لەسەر هەر لوتکە شاخێك بەشێکیان دابنێ، پاشان بانگیان بکە ئەوانیش بەپەلە دێنەوە بۆلات..).

هەروەها کاتێك بەنی ئیسرائیلیش کەسێکیان کوشت خوا پێی وتن "زمان"ی ئەو مانگایەی بۆ خوایان سەربڕیوە بیکێشن بەکوژراوەکەدا بەمەش خوا مردووەکەی زیندوو کردەوە: فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا كَذَلِكَ يُحْيِي اللَّهُ الْمَوْتَى وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ)[6]

لەسورەتی (الکهف)یشدا خوا کەسەکانی ئەو ئەشکەوتەی لەگەڵ سەگێکدا مراندو دوای سێ سەد ساڵ یان زیاتر زیندووی کردنەوە. هەروەها سورەتی بەقەرە لەئایەتی 259دا پێمان دەڵێ:

[6] البقرة 73

أَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَى قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا قَالَ أَنَّى يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا فَأَمَاتَهُ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ قَالَ كَمْ لَبِثْتَ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالَ بَل لَّبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ فَانظُرْ إِلَى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ وَانظُرْ إِلَى حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ آيَةً لِّلنَّاسِ وَانظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ.

یاخود وەك ئەو کەسەی کەهەموو خانووەکانی بەسەر سەربانەکەیدا تەپیبوون وتی: ئاخۆ خوا چۆن ئەم شارۆچکەیە زیندوو دەکاتەوە؟! (ئەگەر چی عوزێر پەیامبەر بووە بەڵام بەپێی ئەم ئایەتە گومانی هەبوو خوا مردوو زیندوو بکاتەوە..وەرگێڕ) بۆیە خوا بۆ ماوەی سەد ساڵ مراندیەو دوایی زیندووی کردەوە بەبێ ئەوەی خواردنەکەی بۆگەن بکات. قورئان دەڵێ: عیساش مردووی زیندوو کردووەتەوە.

ئەم هەموو چیرۆکەش قەناعەت بەکەس ناکات گەر بەچاوی خۆی نەیبینێ..!! ئیتر سوودی ئەم هەموو دووبارە کردنەوەیە لێرەدا چییە؟ ئایا محمد پێشبینی ئەوەی دەکرد بەهێنانەوەو دووبارەکردنەوەی ئەم چیرۆکانە قەناعەت بەعەرەبی نیوە دوورگە بکات تا بڕوای پێبکەن؟.

یاخود چیرۆکی ئەسراو میعراج لەتێکەیشتنی ئەقلێەتی ئەو پیاوە ئاینییانەی کەجگە لەدین هیچ شتێکی دی نازانن شوێنێکی تایبەت دەگرێ، جا بۆ نا کەئەوان چەندین موعجیزەیان بەمحمدەوە لکاند کەلەلای موساو عیسایش نەمانناسیوە. ئایەتێك لەسورەتی (الأسراء)دا هاتووە:

{سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلاً مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ البَصِيرُ}[7]

ستاییش بۆ ئەو کەسەی شەوڕەوی بەکۆیلەیەکی خۆی کرد لەکەعبەوە بۆ ماڵی پیرۆز کەچواردەوریمان پیرۆز کردووە تا هەندێك بەڵگەی خۆمان دەربخەین، هەر خوا بیستەرو زانایە".

بەڵام با ئەو چیرۆکە بخوێنینەوە کە(ابن کثیر) لەتەفسیرەکەیدا نوسیوێتی، لەکاتێکدا ئیبن کەسیر بەیەکێك لەزانا دەرکەوتووەکان دەژمێردرێت، (خوا شەوڕەوی کرد بەمحمد لەمزگەوتی حەرام "کەعبە" لەمەککە بۆ مزگەوتی "الاقصی" خاکی پەیامبەران لەتەنیشت ئیبراهیمی خەلیل سلاواتی لێبێت، لەبەر ئەوە هەموو پەیامبەران لێی کۆبوونەوەو لەشوێنو ماڵی خۆیاندا خزمەتیان کرد،

[7] (1) سورة الإسراء

ئەمەش بەڵگەیە بۆ ئەوەی محمد پێشەوای گەورەو سەرۆکی یەکەمە سلاّواتی خوا لەوو لەهەمووان بێت).

(أنس بن مالك)یش دەڵێت: ئەو شەوەی شەوڕەو بەپەیامبەر کرا لەمزگەوتی کەعبەوە، پێش ئەوەی وەحی بۆ بێت سێ کەس هاتن بۆلای کەلەوکاتەدا پەیامبەر لەمزگەوتی کەعبە خەوتبوو، یەکێکیان وتی ئەوە کێیە؟ ناوەڕاستیان وتی: ئەوە چاکترینیانە، دواین کەس وتی با ئەمەیان ببەین, ئەو شەوە کەس نەیبینین تا شەوی دواتر هاتنەوە, ئەو کاتە پەیامبەر ئەگەرچی چاوی نوستبوو بەلاّم دڵی دەیڕوانی چونکە چاوی دەخەوێو دڵی دەڕوانێ, هەروەها هەموو پەیامبەران چاویان دەنوێو دڵیان نانوێ, هیچ قسەیان لەگەڵ نەکرد, هەڵیانگرتوو لەلای بیری زەمزەم دایاننا, ئینجا یەکێك لەجوبرەئیلەکان هاتو سنگی پەیامبەری لەخوار گەردنییەوە تا ناوکی هەڵدڕیو بەئاوی زەمزەم ناو سكو سنگی شۆرد تا لەهەموو شتێکی خراپە پاك پاکی کردەوە, ئینجا تەشتێکی ئاڵتوونی هێنا کەپڕبوو لەنووری ئاڵتوونیو سنگو گەردنیان پڕکرد لەباوەڕو دانایی, ئینجا سنگیان داخستەوەو لەگەڵ خۆیان بەرزیانکردەوە بو ئاسمانی دونیا, تەقەیاندا لەیەکێك لەدەرگاکانو خەڵکی ئاسمان هاواریان کرد ئەوە کێیە؟؟ وتی ئەوە منم جوبرەئیل.. وتیان کێت لەگەڵدایە؟؟ وتی محمد.. وتیان

ناردویانه به‌شوێنیدا؟؟ وتی به‌ڵێ.. وتیان به‌خێرو خۆشی.. ده‌رگایان لێكرده‌وه‌و خه‌ڵكی ئاسمان له‌ناو خۆیاندا له‌خۆشی هاتنی په‌یامبه‌ر مژده‌یان ده‌دا به‌یه‌كتر له‌كاتێكدا نه‌یانده‌زانی خوا چی له‌خه‌ڵكی زه‌وی ده‌وێت تا پێیان بڵێت.. له‌ئاسمانی یه‌كه‌م ئاده‌میان بینی, جوبره‌ئیل به‌محمدی وت ئه‌وه باوكه ئاده‌مته سلاوی لێبكه, محمدیش سلاوی لێكردو ئاده‌م وه‌لامی دایه‌وه‌و وتی كوڕی خۆم به‌خێرو خۆشی هاتی, به‌ڕاستی تۆ كوڕێكی زۆر چاكی منیت. هه‌ر له‌و ئاسمانه‌دا دوو ڕووباری بینی, محمد پرسی ئه‌ی جوبره‌ئیل ئه‌مانه چین؟؟ ئه‌ویش وتی ئه‌مانه سه‌رچاوه‌ی نیلو فوراتن. هه‌ر له‌و ئاسمانه‌دا ده‌گاته ڕووبارێكی دیكه, له‌سه‌ر ڕووباره‌كه كۆشكێك له‌مرواری‌و ئه‌ڵماس دروستكرابوو, ده‌ستی خسته ناو ئاوه‌كه‌وه مسك‌و أذخر (ناوی دوو بۆنداری عه‌ره‌بین) بینی, به‌جوبره‌ئیلی وت ئه‌مه چییه؟؟ ئه‌ویش وتی ئه‌مه ئاوی كه‌وسه‌ره كه‌په‌روه‌ردگارت بۆی شاردویه‌تیه‌وه. ئینجا به‌رزبوونه‌وه بۆ ئاسمانی دووهه‌م, ئه‌وه‌یان وت كه‌فریشته‌كانی ئاسمانی یه‌كه‌م پێیان وت، ئه‌وه كێیه؟ ئه‌وه منم جوبره‌ئیل. كێت له‌گه‌ڵدایه؟ وتی: محمد(ص) وتیان ناردویانه به‌شوێنیدا؟ وتی: به‌ڵێ. وتیان: به‌خێرو خۆشیه‌وه بێت. ئینجا سه‌ركه‌وتن بۆ ئاسمانی سێهه‌م‌و ئه‌وه‌یان وت كه‌له‌ئاسمانی یه‌كه‌م‌و دووهه‌مدا وتیان. ئینجا سه‌ركه‌وتن بۆ ئاسمانی پێنجه‌م‌و

شەشەمو حەوتەمو ئەوەیان وتووەتەوە کەپێشتر وتبویان. لەهەموو ئاسمانێکدا پەیامبەرێ تێدا بووەو ناوی بردوون. لەئاسمانی دووهەمدا ئیدریسی بینیوە، هاروونی لەچوارەمدا بینیوە, یەکێکیش لەپێنجەمدا کەناوەکەییم بیرچۆتەوە، لەشەشەمدا ئیبراهیمی بینیوە، لەحەوتەمدا موسای بینیوە کەبەهۆی ئەوەی قسەی لەگەڵ خودا کردبوو لەحەوتەمدا دایانابوو. بەخوای وت: "ئەی پەروەردگارم پێم وانەبوو کەس بەسەر مندا بەرز بکەیتەوە" کەچی خوا محمدی بۆ شوێنێکی بەرزتر برد کەکەس نازانێ چییەو چۆنە خوای گەورە خۆی نەبێت، تا گەیشتە عەرشی پەروەردگار، ئینجا خوای بەعیزرەت بۆی چەمییەوە تا لەپەیامبەر نزیك بووەوە بەئەندازەی نێوان ئەم سەرو ئەوسەری دارکەوانی تیرێك, پێی ڕاگەیاند کە:"دەبێ نەتەوکەت لەماوەی شەوو ڕۆژێکدا پەنجا نوێژ بکەن" ئینجا دابەزی تا گەیشتە موساو ئەویش گرتیو پێی وت: ئەی محمد خواکەت فەرمانی چی پێکردی؟ ئەویش وتی: فەرمانی پێکردم لەشەوو ڕۆژێکدا پەنجا نوێژی بۆ بکەم. پێی وت: نەتەوەکەت توانای ئەوەیان نییە لەشەوو ڕۆژێکدا پەنجا نوێژ بکەن بگەڕێوە بۆلای پەروەردگارت بەڵکو کەمی بکاتەوە، پەیامبەر سەیرێکی جوبرەئیلی کردووە وەك بلێی ئایا دەکرێت، جوبرەئیلیش پێی وت: بەڵێ ئەگەر خۆت ئارەزووت لێبێت، محمدی بەرزکردەوە بۆ لای خواو پێی وت: ئەی

پەروەردگار ئەو ئەركە لەسەرمان كەم بكەرەوە چونكە نەتەوەكەم توانایان نییە. خوا دە نوێژی لابردو بۆی كرد بەچل‌و گەڕایەوە، موسا گرتیەوەو پێی وتەوە كەبڕواتەوە بۆلای خواو داوای لێبكات كەمتری بكاتەوە، خواش لەهەموو جارێكدا كەمتری دەكردەوە تا گەیشتە پێنج نوێژ. ئەمجارە موسا پێی وتەوە، جارێكی دی بچۆرەوە بۆلای خوا تاكەمتری بكاتەوە چونكە من زۆر دەوروخولی بەنی ئیسرائیلم داوە ئەو ئەركە جێبەجێ بكەن بەڵام لاواز بوونو نوێژیان تەرك كردو نەتەوەكەی تۆش لەدڵو لەش‌و چاوو بیستندا لاوازترن، داوای لێبكە زۆر كەمتری بكاتەوە. محمدیش سەیرێكی جوبرەئیلی كردو داوای لێكرد بیباتەوە بۆ سەرەوە، جوبرەئیلیش بێئەوەی پێی ناخۆش بێت بۆ جاری پێنجەم بەرزی كردەوەو بەخوای وت: پەروەردگارم نەتەوەكەم بەدڵو گوێو چاوو لەش لاوازن ئەم ئەركەی لەسەرمانە كەمتری بكەرەوە. خوای تەبارەك‌و تەعالەش پێی وت: ئەی محمد. محمدیش وتی: لەدەورت گەڕێم بەرزو پیرۆزو بێگەردی هەر بۆ تۆیە. خوا وتی: بەپێی ئەوەی ئەم ئەركە لەكتێبی (لوح المحفوظ)دا نوسراوە كەم ناكرێتەوە كەئەویش پەنجا نوێژە بەڵام لەبەر ئەوەی یەكجار بەدەجار پاداشت دەدەمەوە ئەوە پێنج نوێژ لەسەرتانە. محمد گەڕایەوەو موسا پێی وت: ها چیت كرد؟ محمد وتی: كەمی كردەوە بەوەی لەجیاتی پێنج نوێژ پاداشتی پەنجا نوێژمان

بۆ بنوسێ. موسا وتی: سوێند بەخوا دەوروخولی بەنی ئیسرائیلم دا لەوە کەمتر بکەن کەچی نەیان کردو وازیانهێنا بڕۆرەوە بۆلای خوا با کەمتری بکاتەوە. محمد پێی وت: سوێند بەخوا شەرمم کرد لەپەروەردگارم لەوەی جیاوازبم. موسا وتی: بەناوی خواوە دابەزە. ئەویش دابەزیو لەمزگەوتی حەرامدا (کەعبە) بەئاگا هاتەوە. "بوخاری" لەکتێبی (کتاب التوحید)دا ئەم ڕووداوە مێژووییەی ریوایەت کردووە.[8]

ئەوەی بەروونی لەم ریوایەتەدا دیارە ئەوەیە کەمحمد نوستووەو زیارەتی مزگەوتی "ئەقسا"ی کردووە، ئەو مزگەوتەی کەپێش پەیامەکەی وجودی نەبووە، چونکە پەرستگای (سلێمان) لەو شوێنەدا بووە. لەوێشەوە بەرەو ئاسمان بەرزبووەتەوەو خوای بینیوە کەبەسەر موسڵماناندا فەرزی کرد کەهەموو شەوو رۆژێ پەنجا نوێژی بۆ بکەنو محمدیش رازی بووە، بەڵام دەخالەتی موسا وایکرد کەم ببێتەوە بۆ پێنج نوێژ. کەواتە هەموو چیرۆکەکە خەون بینین بووە، چونکە ناچێتە ئەقڵەوە محمد بەلەشی خۆیەوە لەمەککەوە بۆ ئاسمانی حەوتەم بفرێو لەرێگە لەقودس لابدات، دوایی بگەڕێتەوەو ئەمەش لەیەك شەودا بێت.

---

[8] مختصر السيرة لابن كثير، ص 110 (مصدر سابق)

عائیشە دەڵێت: لەشەوی ئیسراو میعراجدا لەشی محمد لەسەر جێگەکەی بووە تا ڕۆژ بووەتەوە لەو جێگەیە دوور نەکەوتووەتەوە. نەك هەر میعراج بۆ ئاسمان بەڵکو ئەسراش لەمەکەوە بۆ قودس لەیەك شەودا لەو ڕۆژانەدا بڕواپێکردنی گران بووە، بەڵام دەکرێ بڵێین ئەو ئەسرایەی لەمەککەوە بۆ قودس ڕۆحی بێت.

بەڵام پرسیار ئەوەیە: چ سوودێك لەپشت ئەمەوە هەیە؟ بۆچی محمد چووە ناوەڕاستی شوێنگەی یەهودیو مەسیحی لەقودس؟ ئایا مەبەستی سەردانی پەرستگای (سلێمان) بوو وەك لە(بەلقیس) زیارەتی کرد؟ لەو کاتانەداو لەقودسدا موسڵمانی تێدا نەبووەو مزگەوتی تێدا نەبووە سەرباری مزگەوتی ئەقساش.